

10. Грузінова Л.П., Короткін В.Г. Трудове право України: навч. посіб. – Ч. 2. – К.: МАУП, 2003. – 136 с.

Саєнко Ю.О. Сочетание общего и специального в правовом регулировании рабочего времени отдельных категорий работников

Преобразования, которые происходят в Украине и сопровождают ее переход к рыночной экономике, привели к появлению в нашей стране многих нетрадиционных видов наемного труда и значительному развитию некоторых давно известных

Ключевые слова: работник, работодатель, ненормированное рабочее время, внештатный работник, надомный работник

Saenko Yu.O. Combination of general and special in the legal adjusting working hours of separate categories of workers

Transformations which take place in Ukraine and accompany its passing to the market economy resulted in appearance in our country of many untraditional types of wage labour and to considerable development some a long ago known

Key words: worker, employer, unrationed working hours, supernumerary worker, supernumerary worker, person which works at home

УДК 34.03

Г.І. Салівон

аспірант Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СУЧАСНОГО ВИЗНАЧЕННЯ
ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ
ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Анотація: стаття присвячена теоретичним проблемам визначення змістовності юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування при здійснення ними муніципальної діяльності.

Ключові слова: юридична відповідальність, посадова особа, органи місцевого самоврядування, муніципальна діяльність.

В сучасних умовах розвитку держави та суспільства, коли життєзабезпечувальна діяльність йде поруч з юридичною відповідальністю, дуже важливе значення має теоретичне визначення юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Детальний, всебічний і повний аналіз юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування неможливий без аналізу базових категорій і понять юридичної науки, зокрема тих, що стосуються теорії юридичної відповідальності. Саме тому потрібно приділити увагу першочергово їм.

Поняття «відповідальність» вже дуже давно вивчається та використовується різними науками, такими як філософія, соціологія, етика, політологія, релігія, юриспруденція тощо. Загальним для цих наук є те, що «будь-яка відповідальність – це завжди певний обов'язок особи здійснити власний вибір поведінки відповідно до тих норм, що існують у будь-якій сфері суспільства і відображають його інтереси, і сприйняти при цьому необхідний обов'язок звітувати перед суспільством за свій вибір і зазнати покарання у разі недодержання вимог соціальної норми» [1, с. 13].

Як відомо, юридична (або правова) відповідальність є особливим різновидом соціальної відповідальності [2], тобто соціальна відповідальність є родовим поняттям відносно усіх її різновидів. М.С. Кельман та О.Г. Мурашин взагалі зазначають, що «юридична відповідальність – це соціальна відповідальність, регламентована правовими нормами» [3, с. 190], хоча це доволі дискусійне твердження. На думку Д.А. Липинського, соціальна відповідальність – це діалектичний взаємозв'язок між особистістю та суспільством, що характеризується взаємними правами та обов'язками з додержання приписів правових норм, їх виконання, що тягне схвалення, заохочення, а у випадках безвідповідальної поведінки, яка не відповідає приписам цих норм, – обов'язок зазнати несприятливі наслідки та їх безпосереднє зазнавання [4, с. 9].

Відомий теоретик права П.М. Рабінович дає таке визначення цього поняття: «юридична відповідальність – це закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою додатковий юридичний обов'язок правопорушника зазнати позбавлення належних йому певних цінностей» [5, с. 190].

Доволі новаційним серед наведених варіантів є визначення юридичної відповідальності, надане вченими М.М. Рассоловим, В.О. Лучиним та Б.С. Ебзєєвим: «Юридичною відповідальністю називається застосування до винної особи, що скоїла правопорушення, заходів публічно-правового примусу, передбачених санкцією порушеної юридичної норми, у чітко визначеному для цього процесуальному порядку» [6, с. 384]. Новим є те, що вони наголошують на заходах саме публічно-правового примусу, а не лише державного, адже держава не завжди бере участь у таких видах юридичної відповідальності як цивільно-правова, дисциплінарна, муніципально-правова тощо.

Враховуючи вищезазначене, професор В.С. Венедіктов робить висновок, що в «теорії права немає єдності думок, точок зору, позицій вчених щодо змісту й суті юридичної відповідальності. Кожен автор намагається визначити її по-своєму, підкреслюючи ті її сторони, які він вважає головними, визначальними. Більшість дослідників розуміють юридичну відповідальність як захід державного примусу або ототожнюють її з покаранням за правопорушення. Інша група вчених розглядає юридичну відповідальність в межах існуючих правових категорій. Вони трактують її як охоронні правовідносини, як специфічний юридичний обов'язок, як реалізацію санкцій правових норм. Останнім часом сформувався ще один напрямок – аналіз юридичної відповідальності як явища загально соціального. Результ-

татом його стала концепція позитивної юридичної відповідальності, як певного завдання належно та в повному обсязі виконувати покладені на певного суб'єкта обов'язки» [7, с. 15-16].

Якщо проаналізувати норми українського законодавства стосовно здійснення місцевого самоврядування в Україні, а також діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, то можна прослідкувати, що доволі часто (як правило) мова йде не лише про відповідальність за правопорушення, а про відповідальність як про обов'язок, завдання, позитивну відповідальність перед суспільством, державою, територіальною громадою, громадянами.

Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування є частиною і водночас різновидом загальної юридичної відповідальності, бо володіє багатьма рисами як загального поняття, так і має власні, неповторні ознаки.

Загальними ознаками юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування є те, що вона:

є засобом гарантування та охорони суспільних відносин, прав і свобод людини і громадян, інтересів суспільства;

являє собою динамічні правовідносини, які повинні бути чітко регламентовані нормами відповідної галузі права;

встановлюється за допомогою нормативно-правових актів, як правило, найвищої юридичної сили;

ґрунтується на загальних принципах, зокрема законності, народовладдя, верховенства права, гуманізму, гласності тощо.

повинна мати чіткі підстави, процедуру, умови застосування тощо;

наступає лише за винне вчинення правопорушення, яке має відповідну структуру; вчинення правопорушення має бути реальним; це означає, що думки, настрої, нереалізовані бажання тощо не можуть буди підставою притягнення до юридичної відповідальності;

виступає як негативна реакція суспільства на антисуспільне діяння;

реалізується у вигляді санкцій лише до суб'єктів правопорушення, які є винними у вчинення конкретного діяння;

має дієвий, активний характер, тобто передбачає активний вплив на особу, що порушила встановлені правові норми;

має примусовий характер, що виражається у формах каральних та правовідновлювальних заходів;

виконує ряд функцій, в тому числі охоронну, регулятивну, превентивну, каральну тощо;

здійснюється уповноваженими на те органами, компетенція яких регламентована нормативно-правовими актами;

передбачає настання певних наслідків для правопорушника, реалізація яких забезпечується державним примусом.

Серед особливих ознак юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування можна визначити такі:

суб'єктом такої відповідальності можуть бути лише органи та посадові особи місцевого самоврядування під час виконання ними діяльності, пов'язаної з реалізацією повноважень місцевого самоврядування. У випадку, коли посадова особа місцевого самоврядування вчинила правопорушення, не пов'язане із здійсненням місцевого самоврядування в Україні або діяла не як суб'єкт місцевого самоврядування, то вона буде виступати у правовідносинах по застосуванню до неї юридичної відповідальності лише як фізична особа або як громадянин України, а не як посадова особа місцевого самоврядування.;

юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування акцентована не тільки на покарання (ретроспективний аспект), а здебільшого орієнтована на позитивні аспекти, виходячи з обов'язку суб'єктів відповідальності виконати необхідні дії для досягнення певних позитивних результатів, передбачених у нормативно-правових актах. Тому, на нашу думку, слід звернути особливу увагу на превентивну і стимулюючу функції юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

юридична відповідальність ґрунтується на спеціальних принципах, зокрема принципи підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами посадових осіб, принципи державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування, принципи судового захисту прав місцевого самоврядування тощо;

характер і вид конкретного (галузевого) виду юридичної відповідальності окремого суб'єкту місцевого самоврядування залежить від специфіки самого суб'єкту: місцевої ради, її виконавчого органу, органу самоорганізації населення, сільського, селищного, міського голови тощо;

юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування пов'язана із реалізацією публічної влади на місцевому рівні; факт участі у таких правовідносинах органів та посадових осіб місцевого самоврядування надає цим відносинам публічного характеру.

Усі вищеназвані ознаки з різних боків характеризують таке багатогранне поняття «юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування» і мають відобразитися у його визначенні з відповідною характеристикою таких елементів, як: вибір власного варіанту поведінки з огляду на існуючі в суспільстві та державі правила і заборони та на відповідність цього вибору соціальним очікуванням інших суб'єктів правовідносин, оцінка рішення, діяльності посадової особи з погляду визнаних та діючих ідеалів, принципів, норм, стандартів і користі для суспільного розвитку. При цьому результат відповідної оцінки може бути як позитивним, коли дії схвалюються та заохочуються, ставляться за приклад, поширюються, популяризуються, так і негативним, коли дії осуджуються і караються.

Порядок, підстави, а також умови, механізм та інші елементи змісту такої відповідальності мають бути врегульовані Конституцією та законами України. Це прямо передбачено ч. 2 ст. 74 Закону України «Про місцеве

самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р., але на нашу думку, правове врегулювання такого виду юридичної відповідальності зазначених суб'єктів місцевого самоврядування повинно передбачати можливість додаткового регламентування цих питань на рівні нормотворчості в місцевому самоврядуванні, наприклад, на рівні статуту територіальної громади.

Тому юридичну відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування треба розглядати як особливе правове становище цих суб'єктів в процесі здійснення їх муніципальної діяльності, регламентованої правовими нормами відповідних галузей національного права України.

Література:

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] /М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. /За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право. – 2009.
2. Додатк. див. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] /М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – С. 375; Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер. – 2008. – С. 291; Оборотов Ю.М., Крестовська Н.М., Крижанівський А.Ф. Теорія держави і права: Державний іспит. – Харків: Одиссей. – 2007. – С. 210 та інші.
3. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія права (з схемами, кросвордами, тестами): Підручник. – К.: Кондор. – 2002.
4. Липинский Д.А. Проблемы юридической ответственности /Под ред. Р.Л. Хачатурова. – СПб.. – 2003.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. – Вид. 10-е, доповнене. – Львів: Край. – 2008.
6. Теория государства и права: Учебник для вузов /Под ред. М.М. Рассолова, В.О. Лучина, Б.С. Эбзеева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право. – 2001.
7. Венедиктов В.С. Юридична відповідальність працівників ОВС України: Монографія. – Харків, Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ. – 2003.

Аннотация: стаття посвящена теоретическим проблемам определения содержания юридической ответственности органов и должностных лиц местного самоуправления при осуществлении ими муниципальной деятельности.

Ключевые слова: юридическая ответственность, должностное лицо, органы местного самоуправления, муниципальная деятельность.

Annotation: The article is devoted to theoretical problems of the definition of the content of legal liability of bodies and officials of local self-government while exercising municipal activity.

Key words: legal liability, officials, bodies of local self-government, municipal activity

УДК 347.1

Селезень С.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет, м. Харків*

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Стаття присвячена дослідженню генези інституту моральної шкоди в Україні. Здійснено історично-правовий аналіз даного інституту, починаючи від стародавніх часів. З'ясовано особливості відшкодування моральної шкоди в окремі історичні періоди.

Ключові слова: інститут моральної шкоди, немайнові права, відшкодування моральної шкоди, фізичні страждання, моральні страждання

Метою даного дослідження є встановлення процесу зародження та розвитку інституту моральної шкоди. Інститут моральної шкоди є молодим та малодослідженим правовим інститутом національної системи права, що обумовлює нагальну потребу у відтворенні історичних етапів його розвитку. Проведення історично-правового аналізу розвитку інституту моральної шкоди є необхідним для подальшого вдосконалення даного правового інституту, ґрунтуючись на історичному досвіді, усвідомленні його значення для захисту прав людини і громадянина. Наведене вказує на актуальність теми за обраним напрямом дослідження. В ході проведення дослідження передбачається дослідити шлях розвитку інституту моральної шкоди, ґрунтуючись на історичному та законодавчому аналізі визначити джерела закріплення норм про відшкодування моральної шкоди, з'ясувати особливості відшкодування моральної шкоди в окремі історичні періоди.

Історія розвитку інституту моральної шкоди була предметом дослідження наукових робіт багатьох українських та російських вчених. Так, генезі інституту моральної шкоди присвятили свої наукові праці В. Гончарук, Е.В. Горян, О.В. Дзера, А.І. Дрішлюк, Г.В. Срьоменко, О.М. Ерделевський, Я.О. Завоюра, Ю.О. Заїка, Т. Карнаух, Л.І. Криушенко, В.В. Луць, І. Майстер, В.П. Паліюк, Н.Л. Полішко, П.М. Рабінович, Р.О. Стефанчук, А.Т. Табунніков.